

De berg van licht lezen met Ilja Leonard Pfeijffer

Ilja Leonard Pfeijffer had zich al eerder een liefhebber van Couperus' werk getoond. Toen we afgelopen jaar ontdekten dat hij tijdens de online boekenclub van The School of Life 'Klassiekers lezen met schrijvers' als *De berg van licht* besprak, moesten we natuurlijk aanschuiven namens het genootschap.

Door Annette Postma m.m.v. Carla Stiekema

*D*e *berg van licht* staat niet bekend als het meest toegankelijke werk van Couperus – integendeel zelfs. Juist dat leidde tot een interessant gesprek, zowel door de interviewer en de vragen van lezers in de chat, maar natuurlijk ook door de accenten die Pfeijffer legde bij de bespreking van deze roman.

Couperus: een van de grootste schrijvers van ons taalgebied

Ilja Leonard Pfeijffer neemt een uitzonderingspositie in binnen de schrijvers-interviews van de boekenclub. Hij woont immers in Italië (in een appartementen-gebouw dat in interviews stevast een 'palazzo' wordt genoemd), dus het interview is niet in de studio, maar op afstand. Hij is te zien in een heerlijk Italiaans decor,

*Ilja Leonard
Pfeijffer tijdens
het interview.*

Vijf vragen over ‘Klassiekers lezen met schrijvers’

Wat is het concept achter de boekenclub van The School of life?

Zes Nederlandstalige schrijvers worden gevraagd naar hun favoriete boek ooit en kiezen allemaal één boek uit de wereldliteratuur dat volgens hen de lezer omverblaast, verrast of inspireert. De deelnemende schrijvers van 2024 waren Ilja Leonard Pfeijffer, Özcan Akyol, Anya Niewierra, Rob van Essen, Bregje Hofstede en Babs Gons.

Waar is de boekenclub?

De interviews werden via een webinar live uitgezonden. Dat betekende dat alleen de interviewers en schrijvers in beeld waren. Deelnemers konden via de chat vragen stellen, reageren op vragen van de sprekers en op elkaar reageren. Ook konden de webinars nog enkele maanden teruggekeken worden.

Wie zijn de interviewers?

De presentatoren, Sadije Bunjaku en Jaap van der Spek, interviewden afwisselend een schrijver over de context, de betekenis en het belang van het boek. Wat maakt het werk zo bijzonder? En welke betekenis heeft het werk voor ons in deze tijd? Voor de aflevering over *De berg van licht* was Sadije Bunjaku de interviewer.

Hoe is *De berg van licht* aangekondigd?

De berg van licht wordt door The School of Life in de aankondiging zo omschreven: ‘een historische roman over de opkomst en val van Bassianus-Antoninus-Helegabalus (Heliogabalus), een jonge en mooie androgyne Syrische zonnepriester, die door de Romeinen tot keizer wordt verheven en van 218 tot 222 over het in verval rakende Romeinse rijk heerste.’

Kan ik ook meedoen met de boekenclub?

Iedereen kan zich – tegen betaling – aanmelden voor de boekenclub. Dit jaar is een jubileumjaar. Ook Pfeijffer is er weer bij, helaas zonder Couperus. Hij bespreekt nu *De Woestijn van de Tartaren* van Dino Buzzati.

met zachtgele gedrapeerde gordijnen met kwastjes en een klassiek schilderij aan de muur, achter een pompeus mahoniehouten bureau, waarvan we bijna de boenwasgeur ruiken. De moderne tijd is slechts zichtbaar in kleine details, zoals de oordopjes en een snoetje rechts op het bureau. Pfeijffer zit niet, zoals op de ophef-

makende achterflap van één van zijn boeken, in adamskostuum op de bank,¹ maar als heer verkleed: strak in het pak. Hij zit pontificaal in beeld, gesticulerend met zijn vele ringen en glinsterende manchetknopen. Wij weten dat hij zich sinds zijn verblijf in Italië meer bezighoudt met goedgekleed zijn, maar wij willen er natuurlijk er natuurlijk graag in lezen dat hij zich ook op dit vlak heeft laten inspireren door Couperus.

Pfeijffer laat al vrij vroeg in het interview vallen waarom hij voor een werk van Couperus koos: 'Louis Couperus is een van de grootste schrijvers van ons Nederlandse taalgebied. Hij is iemand die eigenlijk de Nobelprijs zou hebben verdiend, maar die heeft hij nooit gekregen.'

De berg van licht was voor hem een logische keuze: '*De berg van licht* is een van zijn meest gedurfde, zinderende romans. Het leek me niet minder dan rechtvaardig om de aanwezigen vanavond in de gelegenheid te stellen om kennis te maken met zo'n hoogtepunt uit onze eigen Nederlandse literatuur.' Als in de chat gevraagd wordt waar Couperus zich onderscheidt van de Tachtigers, lijkt het Pfeijffer vooral om de kwaliteit van Couperus' werk te gaan. Couperus is in zijn woorden 'een reus, een zeldzaam talent. Heel veel beter dan zijn tijdgenoten.'

Zijn meest gewaagde roman

Pfeijffer realiseert zich dat de meeste Couperusliefhebbers andere titels zouden aanraden dan *De berg van licht*. De vraag is dan ook of *De berg van licht* de beste kennismaking is met Couperus' oeuvre. Pfeijffer reageert eufemistisch: dat is niet wat er over het algemeen wordt beweerd, namelijk dat Couperus beroemder is vanwege andere romans, met name *De stille kracht*, die ook is verfilmd. En vanwege de psychologische romans die zich afspelen in het milieu dat hij goed kende in Den Haag, zoals *Van oude mensen, de dingen, die voorbijgaan*.

'Ik vind *De berg van licht* misschien zelfs atypisch in zijn oeuvre,' vertelt Pfeijffer verder. 'Hij zei dat zelf ook al tegen zijn uitgever, dat dit niet een boek was voor iedereen. En dan bedoelt hij dat niet omdat het misschien een moeilijk boek is, maar omdat het een vrij schokkende inhoud had. Als je kennis wilt maken met Couperus kan je natuurlijk beginnen bij de beroemde romans, óf je kunt beginnen bij zijn meest gewaagde roman.'²

Dat het gewaagd is, daarover zijn Bunjaku en Pfeijffer het eens. Ze bespreken hoe Couperus over allerlei gruwelijkheden schrijft zonder moralistische toon; het oordeel daarover wordt overgelaten aan de lezer. Pfeijffer waardeert dit enorm: 'Couperus laat het de lezer alleen maar meebelevan wat er gebeurt, dat maakt hem ook een goed schrijver. Als je daar onmiddellijk zelf ook je oordeel bij geeft, dan wordt het plat en onzin. Couperus laat het je meevoelen en bijna begrijpen, terwijl je later denkt: hoe kan ik me hierin inleven?' Het is gewaagd van Couperus, vindt hij, om dat soort gevoelens aan te spreken.

Een moeilijk leesbaar boek

Vrijwel meteen snijdt Bunjaku een veelgehoorde 'klacht' aan over *De berg van licht*, namelijk dat zij het een heel moeilijk boek vond. Daarin staat zij – niet verrassend – niet alleen. Van de 250 deelnemers die op een enquête reageren, geeft meer dan de helft aan dat ze het boek niet uitgekregen hebben. Pfeijffer erkent dat het geen makkelijk te lezen boek is, maar ziet dat niet als probleem: 'Dat is helemaal niet erg; niet alles hoeft altijd makkelijk te zijn. Moeilijke boeken dat zijn ook uitdagende boeken. En dat zijn ook de boeken waar je dan uiteindelijk het meest van leert, het meest over nadenkt.' Pfeijffer bepleit juist niet het comfort te zoeken, maar jezelf uit te dagen: 'Als het moeilijk wordt, maak je een heel goede kans dat je kennismaakt met iets waar je wel eens iets van zou kunnen leren, wat je aan het denken zou kunnen zetten of waardoor je misschien, al is het maar voor vijf minuten, eventjes gaat twijfelen aan iets wat je altijd hebt gedacht. Dat is toch ook de waarde van literatuur, van kunst in het algemeen.'

Stijlvirtuoos Pfeijffer ziet daarbij de stijl van *De berg van licht* duidelijk als een van de grootste kwaliteiten van het werk. 'Het is een boek dat ik met heel veel genoegen zo langzaam mogelijk heb gelezen.' Hij noemt Couperus 'een stilistisch grootmeester': 'Hij heeft een geweldige stijl en is ook niet bepaald spaarzaam qua stijl. Hij is niet van de school van less is more – dat is trouwens ook een grote leugen: more is more. En Couperus begreep dat.'

Hij waardeert in *De berg van licht* juist dat wat anderen als moeilijk, overdreven, gekunsteld bestempelen. En wat sommigen onterecht wegzetten als ouderwets, want:

Dit was geen spreektaal, ook niet in 1905. Dit is heel kunstige taal, heel erg gemaakte taal, expres gemaakte taal. Het is eigenlijk één groot gedicht en daarom moet je het ook langzaam lezen. Ook voor zijn publieke uit 1905 is het bewust vervreemdend en raar en spannend, opwindend. Gewone taal hebben we al genoeg. Dat horen we de hele dag al, dus laten we dan eens een keer bijzondere taal lezen.

Kortom: als je het jezelf te makkelijk maakt, loop je iets waardevols mis: 'Voor die zeldzame lezers die nu kijken en die het boek nog niet uithebben: ik ga je nu op andere gedachten brengen. In ieder geval zou je moeten lezen tot het eerste hoofdstuk van het derde deel.' Met stijgend enthousiasme beschrijft Pfeijffer de passage, over een decadent banket, voor hem het 'hoogtepunt' van de roman:³

Er gebeurt van alles, alleen al die gerechten en het parfum dat uit het plafond gesprenkeld wordt. Het is een soort hoogtepunt van decadentie, zo'n ultiem overdreven vertoon van verfijning dat het helemaal geen verfijning meer is en

gruwelijk uit de hand loopt. Dat banket is eigenlijk het kantelpunt in de roman. Tijdens dat banket slaat de liefde van de Menigte om in haat. Terwijl binnen dat banket bezig is, is buiten de Menigte woedend aan het worden. Dat is zo knap verweven. Als dat banket over is, weet je ook dat het gedaan is met Helegabalus als keizer van Rome.

Wat zegt Pfeijffers positieve oordeel over Couperus?

Tot onze verrassing zegt Pfeijffer dat hij *De berg van licht* pas een jaar geleden gelezen heeft. Wij weten natuurlijk niet wanneer hij de andere romans van Couperus heeft gelezen, in welke fase van zijn leven of zijn schrijverschap; in de aankondiging van *The School of Life* staat: 'Zijn werk is onder meer geïnspireerd op het werk van Louis Couperus.' Dat klinkt Couperusliefhebbers natuurlijk als muziek in de oren. Maar wij hebben ook een vermoeden dat er nog iets anders meespeelt.

In het begin van zijn dichterschap deed Pfeijffer de opmerkelijke bewering: 'Onbegrijpelijke poëzie is altijd beter dan makkelijke poëzie.' Die deed hij in het essay 'De mythe van de verstaanbaarheid' en daarop volgde nog een reeks essays, die gebundeld zijn in *Het geheim van het vermoorde geneuzel*. Hij trapt daarbij flink om zich heen. Podiumdichters als Ingmar Heytze en Hagar Peeters maken volgens hem 'hapklare poëzie', te vergelijken met zappen. Een gedicht van Adriaan Roland Holst wordt door Pfeijffer verbeterd, de gedichten van Hans Faverey vindt hij 'lege taal', Hans Warrens poëzie cliché en Rutger Koplands gedichten zijn 'handenjeukend braaf', vol 'opgedrongen verwondering'. Het essay veroorzaakte nogal wat ophef. Wat hij met die uitspraak en in de daaropvolgende polemieken natuurlijk vooral slim deed, was zijn eigen poëzie en zijn eigen visie op literatuur onder de aandacht brengen. En zichzelf bij een breed publiek in de kijker spelen als autonome dichter.

'Gewone spreektaal is er al genoeg'

In *Het geheim van het vermoorde geneuzel* presenteert Pfeijffer zich met ronkende zinnen als 'Dit boek zal de Nederlandse poëzie veranderen', maar gelukkig ook met de nodige ironie. Volgens hem vraagt poëzie terecht wat van de lezer: je moet er moeite voor doen. Laten we de uitspraken in zijn gebundelde essays over poëzie en literatuur eens naast zijn lof voor *De berg van licht* leggen. In het eerste essay 'De mythe van de verstaanbaarheid' schreef hij dat de dichtkunst ver af moet staan van de taal van alledag en experimenteel moet zijn:

Ik eis onweerstaanbaar bizarre poëzie. Poëzie die wil chicaneren en vernieuwen. Poëzie waarin woord voor woord de taal zelve wordt afgebroken, omgekeerd, geakaakt en gezouten en tot een ongehoorde vernieuwende symfonie wordt

samengeklonken, in nieuwe onbedachte vormen. Ik wil dat voor elk gedicht de taal opnieuw wordt uitgevonden. Ik wil dat de lezer voor elk gedicht opnieuw moet leren lezen. Gewone spreektaal is er al genoeg.⁴

Die laatste zin herkennen wij: Pfeijffer gebruikt hem in deze boekenclub weer woord voor woord. Pfeijffer sprak ook zich in *Het geheim van het vermoorde geneuzel* nadrukkelijk uit voor ‘duistere’, ‘moeilijke’, ‘complex’ en ‘ontoegankelijk’ en tegen ‘verstaanbare’, heldere en expliciete’ poëzie. Geen nieuw idee, laat Pfeijffer in zijn boek zien: in de klassieke oudheid wisten ze natuurlijk ook wel wat goede poëzie was. Zo had je de poëtica van de

obscuritas, die zich uitsprekt voor (literaire) duisterheid, voor syntactisch en stilistisch ‘ingewikkelde’ taal.

In het bijzonder de Griekse klassieke literatuur heeft een aantal auteurs die naar deze zogenoemde obscuritas streefden. De bekendste is Pindarus, die in de vijfde eeuw voor Christus leefde en vooral bekend is door zijn gecompliceerde oden. En laat Pfeijffer nou net op diezelfde Pindarus gepromoveerd zijn. Hij schetst hoe Pindarus via de dichter Hölderlin weer het symbool is geworden van ‘een bepaald type vernieuwende poëzie die het experiment niet schuwt’.⁵ En via Hölderlin loopt er volgens hem een directe lijn naar de Vijftigers, met name naar Lucebert.

En wie is volgens Pfeijffer samen met Vondel, de ‘grootste dichter die de Nederlandse taal ooit heeft gekend’? Lucebert natuurlijk! Pfeijffer beschouwt hem als zijn grootste inspiratiebron. ‘Lucebert leert ons weer langzaam te lezen.’⁶ Het is bijna hetzelfde wat hij over Couperus zegt. De taal van Lucebert is ‘zintuigelijk omdat hij de dingen niet zegt, maar laat zien, horen, proeven en voelen.’⁷ Ook dit weerklinkt in zijn omschrijvingen van Couperus’ stijl en taal: ‘Je leest het, je ziet het voor je en je vergeet het nooit meer.’ Pfeijffer herhaalt hiermee eigenlijk het bekende advies voor schrijvers: show, don’t tell. Naast de verbale overdaad is voor hem het belangrijkste in een roman: stijl, sfeer en decor. In ‘De mythe van de verstaanbaarheid’ schrijft hij: ‘het enige wat telt, is stijl’.⁸ En goede stijl is ‘stijl die overweldigt’.⁹ Ook deze uitspraken hoor je terug in zijn loftuitingen van Couperus’ werk tijdens de boekenclub.

Pfeijffer gaat in op een vraag van Sadije Bunjaku.

Over The School of Life

The School of Life is een Brits socialmediabedrijf dat zich richt op ‘emotionele educatie’, maar ook onderwerpen als politiek, literatuur en beeldende kunst komen aan bod. Directeur Sophie Howarth wordt hierin bijgestaan door psychotherapeuten, kunstenaars en docenten. The School of Life zit sinds tien jaar ook in Amsterdam.

Het bedrijf is in 2008 opgericht door een groep academici, onder wie de Britse filosoof, auteur en public speaker Alain de Botton. Hij schreef onder andere *How Proust Can Change Your Life*. Die moeten we nog maar eens gaan lezen zodra we alle delen van *À la recherche du temps perdu* uit hebben. Uit de wetenschappelijke hoek komt zowel lof als kritiek. Lisa Levy van de Los Angeles Review of Books was niet mals in haar recensie (2013) van een serie boeken van The School of Life, die zij beschreef als een: ‘draaikolk van jargon, ergens tussen het banale geklets van talkshows en het lesrooster voor een nachtmerrieachtige New Age-retraite in.’ Wij hebben niet zoveel met ‘zelfhulp’ literatuur of ‘emotionele educatie’, maar deze boekenclub is zeker de moeite waard. Op een enkele slecht voorbereide en wauwelende auteur na dan – we noemen geen namen.

De ‘braafheid’ van onder andere Kopland staan hem tegen, want: ‘De beste dichters nemen risico’. En: ‘Goed schrijven is gevaarlijk’.¹⁰ Pfeijffers keuze voor *De berg van licht*, die gewaagde en choquerende roman, is dus veelzeggend. Zijn oordeel over Couperus’ roman en wat hij eruit haalt, er goed aan vindt, sluit naadloos aan bij veel van wat Pfeijffer ooit met veel bravoure verkondigde over wat ‘goede’ literatuur is. Pfeijffers positieve oordeel over Couperus en met name *De berg van licht* zegt veel over Pfeijffers eigen schrijverschap en zijn literatuur-opvatting: moeilijk is beter, more is more en schrijven is risico nemen. Pfeijffer plaatste zich al in het rijtje Pindarus-Hölderlin-Lucebert. En daar voegt hij nu Couperus aan toe.

Is Pfeijffer dus niet zozeer geïnspireerd door Couperus, maar past Couperus gewoon perfect in Pfeijffers straatje? Wie weet kunnen we het hem zelf ooit vragen na een optreden op onze genootschapsdag.

Nog lang niet uitgepraat

Wij vonden het zo boeiend wat de bespreking van *De berg van licht* opleverde, dat we er maar niet over uitgeschreven raken. In het volgende deel bespreken we onder andere wat *De berg van licht* volgens Pfeijffer nog zo actueel maakt. En wat de eventuele overeenkomsten zijn tussen de historische romans *De berg van licht* en *Alkibiades*.

Pfeijffer wist op zijn eigen, beetje plechtstatige manier toch ook heel aanstekelijk zijn enthousiasme en zijn bewondering voor Couperus en *De berg van licht* over te dragen. Dat kwam niet alleen door onze roze Couperusbril: in de jubileumeditie van de boekenclub van The School of Life is de schrijver weer uitgenodigd, op verzoek van de deelnemers van de afgelopen jaren. Wij zijn niet verwonderd.

Wij hadden als redactie een heel lijstje vragen opgestuurd in de chat, maar daarvan is helaas weinig aan bod gekomen. Alleen onze opwarmvraag over het decadentisme kwam kort aan bod. Wij zouden dolgraag onze andere vragen namens de redactie nog eens aan Pfeijffer voorleggen. Want het interview bood allerlei aanknopingspunten en stof voor een verder gesprek. Wij hopen hem dan ook te kunnen verleiden tot een interview. Wordt hopelijk vervolgd. ♣

Noten

1. Zoals op de achterflap van *De man van vele manieren*, een bundeling van Pfeijffers gedichten.
2. Pfeijffer doelt op Couperus' brief aan uitgever Veen, waarin hij schrijft dat *De berg van licht* een 'roman over homosexualiteit' is. Hij is al voorbereid op de negatieve reacties: 'Zend mij s.v.p. zoo veel mogelijk kritieken en uitscheldpartijen. Zijn ze interessant, dan schrijf ik er na een brochure, als studie hoe een roman over homosexualiteit in Holland ontvangen wordt.' Zie: Louis Couperus: *Brieven van Louis Couperus aan zijn uitgever*, 2 delen (ed. F.L. Bastet). Nederlands letterkundig museum en documentatiecentrum, Den Haag 1977, p. 69 & 80. De kritieken in Couperus' tijd waren inderdaad niet mals. 'Een modderstroom van onkuisheid, meende Professor K. Kuiper (1854-1922) in *Onze eeuw*, en K.E.W. Strootman, spreekt in *De Amsterdammer* (1906) van 'ziekelijke zinnelijkheid en tegennatuurlijke ontucht'.
3. Hetzelfde banket dat de schilder Lourens Alma Tadema als onderwerp koos voor zijn schilderij *De rozen van Heliogabalus*.
4. Ilya Leonard Pfeijffer: 'De mythe van de verstaanbaarheid'. In: *Ilya Leonard Pfeijffer: Het geheim van het vermoorde geneuzel, Een poëtica*. De Arbeiderspers, Amsterdam 2011, p.1.
5. 'Pindarus, Horatius en 'der romantische Grieche'. In: *Het geheim van het vermoorde geneuzel*, p.266.
6. 'Horror rorror razer raar'. In: *Het geheim van het vermoorde geneuzel*, p.285.
7. Idem, p.287.
8. 'De mythe van de verstaanbaarheid'. In: *Het geheim van het vermoorde geneuzel*, p.5.
9. Idem.
10. Idem, p.27